

૨. યદ્વિષ્યો વિનશ્યતિ (યદ ભવિષ્યનો વિનાશ થાય છે)

પ્રસ્તાવના

* વિદ્યાર્થી મિત્રો, બાળપણથી જ આપણે પંચતંત્ર નામના ગ્રંથની ઘણી કથા-વાર્તાઓ સાંભળતા આવ્યા છીએ. જેમાં પ્રાણીઓને પાત્રો તરીકે લઈને મનુષ્યને જીવનમાં ઉપયોગી થાય તેવો બોધ આપવામાં આવ્યો છે. શું તમે જાણો છો કે આ પંચતંત્રના રચયિતા કોણ છે? તે છે વિષ્ણુશર્મા. તેઓએ આ પંચતંત્ર ગ્રંથને પાંચ પ્રકરણમાં વહેંચ્યો છે. 1) મિત્રભેદ 2) મિત્ર સંપ્રાપ્તિ 3) કાકોલૂકીય 4) લબ્ધપ્રણાશ અને 5) અપરિક્ષિત કારક.

આપણે આ પાઠ, એ પંચતંત્ર ના અપરિક્ષિતકારક નામના પાંચમા પ્રકરણમાંથી લેવામાં આવ્યો છે. પંચતંત્ર જેવો જ બીજો પ્રસિદ્ધગ્રંથ છે, હિતોપદેશ. જેમાં પણ પંચતંત્રની જેમ પ્રાણીઓને પાત્રો તરીકે લઈ મનુષ્યોને બોધપાઠ આપવામાં આવ્યો છે. જેના રચયિતા નારાયણ પંડિતે તેને ચાર વિભાગમાં વહેંચેલો છે.

1) મિત્રલાભ 2) સુહ્યદભેદ 3) વિગ્રહ 4) સંધિ.

આપેલ આ વાર્તા એ સંધિ નામના ચોથા વિભાગમાં પણ જોવા મળે છે. જેમાં ત્રણ માછલાની વાર્તા છે. અનાગતવિધાતા, પ્રત્યુત્પન્નમતિ અને યદ્ભવિષ્ય. અને આ માછલાઓના નામ તેના સ્વભાવ પ્રમાણે છે.

- અનાગતવિધાતા નામનો અર્થ થાય છે, ભવિષ્ય માં આવનારી પરિસ્થિતિનું અનુમાન કરી આકૃત આવતાં પહેલાં જ બચવાનો માર્ગ શોધવાવાળો.
- પ્રત્યુત્પન્નમતિ નામનો અર્થ થાય છે, હાજર જવાબી. આવી પડેલી પરિસ્થિતિનો સામનો કરી તેમાંથી તરત જ બચવાનો માર્ગ શોધવા વાળો.
- યદ્ભવિષ્ય નામનો અર્થ થાય છે, આવશે ત્યારે જોઈ લઈશું એવી વિચારધારા વાળો.

તો આ ત્રણેય જુદા જુદા સ્વભાવવાળા માછલાં આવેલી પરિસ્થિતિનો સામનો પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે કેવી રીતે કરે છે અને તેમની શી દશા થાય છે એ આપણે આ વાર્તામાં જોઈએ.

સ્વાધ્યાય

1. અધોલિખિતેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ સમુચિતમ્ ઉત્તર ચિનુત ।

નીચે લખેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય ઉત્તર પસંદ કરો.

1. ધીવરાણાં વચનં કીદૃશમ્ આસીત્?

(ક) વિષોપમમ્ (ખ) અનલોપમમ્ (ગ) કુલિશોપમમ્ (ઘ) કૃતાન્તોપમમ્

2. અન્યં જલાશયં ગન્તું કઃ મત્સ્યઃ નિશ્ચયં કરોતિ?

ક) સર્વે (ખ) અનાગતવિધાતા (ગ) યદ્ભવિષ્યઃ (ઘ) પ્રત્યુત્પન્નમતિઃ

3. ધીવરૈઃ ઉક્તમ્, અદ્યઅસ્માકં વૃત્તિઃ।

(ક) સજ્જાતા (ખ) સજ્જાતઃ (ગ) સજ્જાતિઃ (ઘ) સજ્જાતમ્

4. अनागतविधाता.....सह निष्क्रान्तः!

(क) परिजनम् (ख) परिजनाय (ग) परिजनस्य (घ) परिजनेन

5. प्रत्युत्पन्नमतिःप्राह, भविष्यदर्थे प्रमाणाभावात् कुत्र मया.....।

(क) गन्तुम् (ख) गतम् (ग) गन्तव्यम् (घ) गतः

6. अनागतविधाता प्राह, अत्र क्षणमपि.....न युक्तम्।

(क) अवस्थातुम् (ख) अवस्थितः (ग) गन्तुम् (घ) अवगम्य

2. एकवाक्येन संस्कृतभाषया उत्तरत ।

એક વાક્યમાં સંસ્કૃત ભાષામાં ઉત્તર લખો.

1. जलाशये के त्रयः मत्स्या वसन्ति सम ?

A. जलाशये आनागतविधाता, प्रत्युत्पन्नमतिः, यदभविष्यः चेति त्रयः
मत्स्याः वसन्ति स्म।

2. अपरेद्युः धीवरैः जलाशये किं क्षिप्तम् ?

A. अपरेद्युः धीवरैः जलाशये जालं क्षिप्तम्।

3. कौ द्वौ मत्स्यौ जलाशये एव स्थितौ ?

A. प्रत्युत्पन्नमतिः, यदभविष्यः च इति द्वौ मत्स्यौ जलाशये एव स्थितौ।

4. जालात् अपसारितः प्रत्युत्पन्नमतिः कीदृशम् नीरं प्रविष्टः ?

A. जालात् अपसारितः प्रत्युत्पन्नमतिः गम्भीरं नीरं प्रविष्टः।

5. कः मत्स्यः धीवरैः व्यापादितः ?

A. यदभविष्यनामा मत्स्यः धीवरैः व्यापादितः।

3. अधोलिखितानां कृदन्तानां प्रकारं लिखत ।

નીચે આપેલા કૃદંતોના પ્રકાર લખો.

1. सज्जाता - कर्मणि भूत कृदन्त

2. अनुष्ठेयम् - विध्यर्थ कृदन्त

3. समाकर्ण्य - सम्बन्धक भूत कृदन्त

4. बद्धः - कर्तरि भूत कृदन्त

5. अवस्थातुम् - हेत्वर्थ कृदन्त

6. गन्तव्यम् - विध्यर्थ कृदन्त

4. સમાસપ્રકારં લિખત ।

સમાસ પ્રકાર લખો.

1. જલાશયાન્તરમ્ - કર્મધારય સમાસ:
2. બહુમ્તસ્ય: - બહુવ્રીહિ સમાસ:
3. ધીવરાલાપ: - ષષ્ઠી તત્પુરુષ સમાસ:
4. પ્રત્યુત્પન્નમતિ: - બહુવ્રીહિ સમાસ:
5. પ્રમાણાભાવાત્ - ષષ્ઠી તત્પુરુષ સમાસ:

5. સન્ધિવિચ્છેદં કુરુત ।

સંધિ છોડો.

1. યદ્વિષ્યશ્ચેતિ = યદ્વિષ્ય: + ચ + ઇતિ
2. શ્રુતોડયમ્ = શ્રુત: + અયમ્
3. પ્રત્યુત્પન્નમતિસ્તથા: = પ્રત્યુત્પન્નમતિ: + તથા

6. રેખાંકિતાનાં પદાનાં સ્થાને પ્રકોષ્ટાત્ યચિતં પદં ચિત્વા પ્રશ્નવાક્યાં રચયત ।

રેખાંકિત પદો ને સ્થાને કૌંસમાંથી યોગ્ય પદ શોધીને પ્રશ્ન વાક્ય બનાવો.

(કદા, કસ્માત્, કીદૃશ:, કેન, ક:,કિમ્)

1. બહુમત્સ્ય: અયં હૃદ: ।

ઉ. કીદૃશ: અયં હૃદ: ?

2. અસ્માભિ: રાત્રૌ એવ સમીપં સર: ગન્તવ્યમ્ ।

ઉ. અસ્માભિ: કદા સમીપં સર: ગન્તવ્યમ્ ?

3. અનાગતવિધાતા પરિજનેન સહ નિષ્ક્રાન્ત: ।

ઉ. અનાગતવિધાતા કેન સહ નિષ્ક્રાન્ત: ?

4. પ્રત્યુત્પન્નમતિ: જાલાત્ અપસારિત: ।

ઉ. પ્રત્યુત્પન્નમતિ: કસ્માત્ અપસારિત: ।

5. ધીવરૈ: યદ્વિષ્ય વ્યાપાદિત:

ઉ. ધીવરૈ: ક: વ્યાપાદિત: ?

7. કથાયા: ક્રમાનુસારેણ વાક્યાનિ લિખત ।

કથાના ક્રમ પ્રમાણે વાક્યો લખો.

1. અહં તાવજ્જલાશયાન્તરં ગચ્છામિ।
2. પિતૃપૈતામહિકસ્ય જલાશયસ્ય ત્યાગઃ ન યુજ્યતે।
3. પ્રમાણાભાવાત્ કુત્ર મયા ગન્તવ્યમ્।
4. શ્વઃ અત્ર આગમ્ય મત્સ્યકૂર્માદયો વ્યાપાદયિતવ્યાઃ।
5. ધીવરૈઃ જલાશયે જાલં ક્ષિપ્તમ્।
6. યદ્ભવિષ્યઃ ધીવરૈઃ પ્રાપ્તઃ વ્યાપાદિતઃ ચ।

ઉત્તરમ્: 1. શ્વઃ અત્ર આગમ્ય મત્સ્યકૂર્માદયો વ્યાપાદયિતવ્યાઃ।
 2. અહં તાવજ્જલાશયાન્તરં ગચ્છામિ।
 3. પ્રમાણાભાવાત્ કુત્ર મયા ગન્તવ્યમ્।
 4. પિતૃપૈતામહિકસ્ય જલાશયસ્ય ત્યાગઃ ન યુજ્યતે।
 5. ધીવરૈઃ જલાશયે જાલં ક્ષિપ્તમ્।
 6. યદ્ભવિષ્યઃ ધીવરૈઃ પ્રાપ્તઃ વ્યાપાદિતઃ ચ।

8. પ્રશ્નનામ્ ઉત્તરાણિ માતૃભાષાયાં લિખિત ।

ગુજરાતી ભાષામાં ઉત્તર લખો.

1. સરોવર જોઈને માછીમારોએ શો વિચાર કર્યો ?

ઉ. સરોવર જોઈને માછીમારોએ વિચાર્યું, અરે! આ સરોવરમાં તો ઘણાં માછલાં છે. આવું સરોવર તો આપણે ક્યારે પણ જોયું નથી. ભોજનની સગવડ તો સારી થઈ ગઈ. આપણે કાલે આવીને બધાં માછલાં અને કાચબાંને પકડી લઈશું.

2. માછીમારો નું વચન સાંભળીને માછલાઓ એ પરસ્પર શું કહ્યું ?

ઉ. માછીમારોનું કઠોર વચન સાંભળીને માછલાંઓ એ પરસ્પર કહ્યું, “માછીમારોનો વાર્તાલાપ સાંભળ્યો?, તો હવે આપણે શું કરીશું?”

3. અનાગતવિધાતાએ પોતાનો કયો મત દર્શાવ્યો ?

ઉ. અનાગત વિધાતા એ કહ્યું કે, મારાં મતે, કાલે સવારે માછીમારો આ સરોવરમાં માછલાં પકડવા માટે આવશે. માટે એક પળ પણ અહીં રોકાવું યોગ્ય નથી. મારુ માનો તો આજે રાત્રે જ પાસેના કોઈ જળાશયમાં જતા રહેવું જોઈએ. હું તો અન્ય સરોવરમાં જાઉં છું.

4. પ્રત્યુત્પન્નમતિએ અન્ય જળાશયમાં જવાનું કેમ માંડી વાળ્યું ?

ઉ. પ્રત્યુત્પન્નમતિ નામનો માછલો એવું માનતો હતો કે પરિસ્થિતિ જ્યારે ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેને અનુરૂપ કાર્ય કરવું જોઈએ. અને જે બુદ્ધિશાળી છે, તે ઉત્પન્ન થયેલી પરિસ્થિતિનું સમાધાન કરી શકે છે. તેથી તેણે અન્ય જળાશયમાં જવાનું માંડી વાળ્યું.

5. સરોવર છોડવા અંગે યદ્ભવિષ્ય શું માને છે ?

ઉ. સરોવર છોડવા અંગે યદ્ભવિષ્ય એમ મને છે કે બાપદાદાનાં સમયના જળાશયનો માછીમારોના કહેવા માત્રથી ત્યાગ કરવો, એ યોગ્ય નથી. જો આયુષ્યનો નાશ થનાર હશે તો બીજે જવા છતાં પણ મૃત્યુ નક્કી જ છે. અને કહેવાય છે ને કે ભવિષ્યમાં જે થવાનું છે તે થઈને જ રહેશે. તે બદલાશે નહીં. તો આ ચિંતા રૂપી ઝેરથી હણાયેલા તમે આ આ ઔષધ કેમ પીતા નથી?

6. આ વાર્તામાંથી કયો બોધ મળે છે?

ઉ. આ વાર્તામાંથી એ બોધ મળે છે કે ભવિષ્યમાં આવનારી પરિસ્થિતિ નું અનુમાન કરી આકૃત આવતા પહેલા જ બચવાનો માર્ગ શોધવાવાળો અને આવી પડેલી પરિસ્થિતિ નો સામનો કરી તેમાંથી તરત જ બચવાનો માર્ગ શોધવા વાળો માણસ સુખ પૂર્વક જીવે છે. પરંતુ આવશે ત્યારે જોઈ લઈશું એવા વિચારવાળા આળસુ વ્યક્તિનો નાશ થાય છે. આમ નસીબના આધારે બેસી રહેનાર માણસની દશા યદ્ભવિષ્ય જેવી થાય છે.

9. પાત્રૈઃ સહ યથાસ્વમ્ ઉક્તિં સંયોજયત।

પાત્રો સાથે તેને અનુરૂપ ઉક્તિ જોડો.

“ક”

“ખ”

1. ધીવરા:

A. તદુત્પન્ને યથાકાર્યં તદનુષ્ટેયમ્।

2. અનાગતવિધાતા

B. શ્રુતોડયં ધીવરાલાપઃ ?

3. યદ્ભવિષ્ય:

C. અહો બહુમ્તસ્યોડયં હ્દઃ।

4. પ્રત્યુત્પન્નમતિ:

D. યદ્ભાવિ ન તદ્ભાવિ।

E. તન્ન યુક્તં સામ્પ્રતં ક્ષણમપિ અત્ર અવસ્થાતુમ્

ઉ. 1 - C, 2 - E, 3 - D, 4 - A

અન્ય પ્રશ્નોત્તર

1. પંચતંત્ર ના રચયિતા કોણ છે?

ઉ. પંચતંત્ર ના રચયિતા પંડિત વિષ્ણુશર્મા છે.

2. “યદ્ભવિષ્યો વિનશ્યતિ” સાહિત્ય નો પ્રકાર કયો છે?

ઉ. યદ્ભવિષ્યો વિનશ્યતિ સાહિત્ય નો પ્રકાર વાર્તા છે.

3. “હિતોપદેશ” ના રચયિતા કોણ છે?

ઉ. “હિતોપદેશ” ના રચયિતા પંડિત નારાયણ છે.

4. પંચતંત્રને મુખ્ય કેટલા ભાગમાં વિભાજિત કરવામાં આવેલ છે?

ઉ. પંચતંત્રને મુખ્ય પાંચ વિભાગમાં વિભાજિત કરવામાં આવેલ છે.

5. પંચતંત્ર ને કયાં 5 પ્રકરણ માં વિભાજીત કરેલ છે?

ઉ. પંચતંત્રના પાંચ પ્રકરણો નીચે મુજબ છે:

1. મિત્રભેદ:
2. મિત્રસમ્પ્રાપ્તિ:
3. કાકોલૂકીયમ્
4. લબ્ધપ્રણાશમ્
5. અપરીક્ષિતકારકમ્

